

Використані джерела інформації:

1. Алексейчук В.В. Формування й розвиток системи соціально-трудового партнерства в Україні //Держава й регіони. Серія: Державне керування.-2009.- №2. - С.10.
2. Баюра Д.О. Конвергенція систем корпоративного керування в умовах глобалізації //Фінанси України. -2008.-№2 - С.26,-29.
3. Буркинський Б. Цикл наукових праць із питань корпоративного керування //Економіка України. -2004. -№9. -С.85,-89.
4. Белейченко О.Г. Фактори впливу на конкурентоспроможність економіки //Економіка й держава. -2009. -№8. -С.33,-37.
5. Галица І. Створення банку ідей співробітників як конкурентний ресурс підприємства //Регіональна економіка. -2005. -№1. - С.66,-69.
6. Геец В. О. Концептуальні підходи по визначенню категоріального апарата поняття «корпорація» //Економіка. Фінанси. Право. -2009.- №4. - С.10, -15.
7. Геец В. О. Особливості формування сучасного корпоративного сектору економіки України //Економіка. Фінанси. Право. -2009. -№5. - С.3,-7.
8. Гражевська Н. Забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в глобальному постіндустріальному вимірі //Економіка України. -2008. -№9. - С.54,-58.
9. Грізна В. Підвищення конкурентоспроможності економіки України як передмова співробітництва з ЄС //Актуальні проблеми економіки. -2003. -№11. - С.130,-137.
10. Іващенко С., Семеновський А. Суспільні об'єднання підприємців як засіб узгодження державних і корпоративних інтересів //Економіка України. -1999. -№10. - С.57,-62.
11. Попова В. Конкурентоспроможність економіки України: джерела формування й соціальні наслідки //Економіка України. -2008. -№8. - С.4,-8.
12. Симоненко В. Держава й ринок: шляхи партнерства //Економіка України. -2007. - №1. - С.71,-76.
13. Шнипко О.С. Держава й підприємництво: партнерство в інноваційній діяльності //Актуальні проблеми економіки. -2006. -№6. - С.130,-138.

УДК 332.122 : 379.84

*Будзьяк О.С., к.е.н.,
РВПС України НАН України,
м. Київ*

РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Проаналізовано стан рекреаційних земель. Розкрито проблеми використання земель рекреаційного призначення та запропоновано шляхи їх вирішення.

Проанализировано состояние рекреационных земель. Раскрыты проблемы использования земель рекреационного назначения, предложены пути их решения.

The condition of recreational lands is analysed. Problems of use of lands of recreational purpose are opened and ways of their decision are offered.

Вступ. Надмірне нерегламентоване антропогенне навантаження на навколишнє природне середовище може не тільки загрожувати екологічному стану місць проживання людей, а й спричиняти деградацію природних ландшафтів, в тому числі й рекреаційних. Рекреаційне використання природи є однією з сфер економічної діяльності та однією з систем життєзабезпечення, тому зменшення площ земельних ділянок рекреаційного призначення спричинене масовою забудовою зелених зон та знищенням зелених насаджень, руйнуванням стадіонів, спортивних і дитячих майданчиків сприятиме погіршенню санітарно-гігієнічних, рекреаційних, спортивно-оздоровчих умов проживання та відпочинку громадян, а також провокуватиме підвищення захворюваності населення та загострення проблеми у сфері фізичного і естетичного виховання дітей і молоді.

Постановка питання. Безконтрольне використання рекреаційних ландшафтів в останні роки стали предметом уваги як з боку громадськості так і науковців. З'явилося багато публікацій, зокрема Генсірука С., Нижника М., Євдокименка В., Мацоли В., Бейдика О., Преображенського В. та інших, в яких акцентується увага на кількості та якості кліматичних, бальнеологічних, рекреаційних та історико-культурних ресурсів, порушуються питання функціонально-територіальної організації рекреаційної діяльності, обґрунтовуються методичні та методологічні принципи дослідження рекреаційних процесів тощо. Втім, у зазначених роботах залишаються поза увагою такі питання як оцінка стану рекреаційних земель, факторів та змін в природних рекреаційних ландшафтах, які відбуваються не тільки при надмірному антропогенному навантаженні, але й при введенні рекреаційного режиму охорони на територіях колишнього інтенсивного використання.

Результати. Аналіз та оцінка потенціалу рекреаційних земель дають підстави розраховувати на поступове нарощування рекреаційних та природоохоронних територій з метою відтворення генофонду рослинного і тваринного світу, збереження різноманітності природних комплексів та охорони природи. Так, в Україні площа земель потенційно придатних для рекреаційного використання становить 9,4 млн. га, тобто 15,6% території держави, а реально використовується лише 1,1%, тоді як площа земель з особливим рекреаційним статусом повинна становити близько 20% площі земельного фонду держави.

Найбільше потенційних площ рекреаційних земель зосереджено на рівнинних територіях (7,1 млн. га), решта - 2,3 млн. га в гірській місцевості і, зокрема переважно в Карпатах (до 83%) і дещо менше в Криму (17%). Крім того, понад 10% лісових масивів державного лісового фонду теж мають рекреаційне значення.

Станом на 1.01. 2008 року в Україні нараховувалося 107,5 тис. га земель рекреаційного призначення, з них в користуванні організацій,

підприємств і установ рекреаційного призначення (6896 власників землі та землекористувачів) перебувало 30 тис. га (28%) земель. В загальній площі держави землі рекреаційного призначення, а це земельні ділянки зелених зон і зелених насаджень міст та інших населених пунктів, навчально-туристських та екологічних стежок, маркованих трас, земельні ділянки, зайняті територіями будинків відпочинку, пансіонатів, об'єктів фізичної культури і спорту, туристичних баз, кемпінгів, яхт-клубів, стаціонарних і наметових туристично-оздоровчих таборів, будинків рибалок і мисливців, дитячих туристичних станцій, дитячих та спортивних таборів, інших аналогічних об'єктів, а також земельні ділянки, надані для дачного будівництва і спорудження інших об'єктів стаціонарної рекреації становлять 0,2%. В структурі земель з природними ландшафтами зокрема, природо-охоронного, оздоровчого, історико-культурного призначення рекреаційні землі займають частку в 3,6%.

Незважаючи на незначну кількість рекреаційних земель основними напрямками їх використання залишаються туризм, лікування та відпочинок, що в сукупності сприяє відновленню та розвитку фізичних і духовних сил людини, її працездатності [1].

Нині екологобезпечне використання земель рекреації обумовлене низкою екологічних та економічних проблем, які в умовах економічної кризи ще більш загострюються. Найбільш поширеними є проблеми нормативно-правового характеру. Так, режим використання рекреаційних земель може накладатися на режим використання оздоровчих, природо-охоронних, історико-культурних земель. Звідси виникає конфлікт режимів використання земель. Так, якщо землі рекреаційного призначення розташовані завжди поза межами оздоровчого призначення охоронний режим яких є більш жорстким, то правові режими земель природно-заповідного фонду і рекреаційного призначення у певних випадках накладаються один на одного.

У межах національних природних парків може розташовуватися зона регульованої рекреації, в якій дозволяється влаштування туристичних маршрутів та зона стаціонарної рекреації, яка призначена для розміщення об'єктів інфраструктури: готелів, мотелів, кемпінгів тощо попри те, що будівництво в охоронних зонах заборонено. Прикладом накладання режимів використання на одні і ті ж земельні ділянки також є регіональні ландшафтні парки, дендрологічні та зоологічні парки, ботанічні сади, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення тощо основним завданням яких є створення умов для ефективного туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони заповідних природних комплексів і об'єктів. Найчастіше такі випадки зустрічаються в рекреаційних регіонах - Карпати, Крим та Одеській, Миколаївській, Херсонській, Донецькій та Запорізькій областях.

Строкате розташування рекреаційних земель в регіональному розрізі зумовлене потребою поєднання земельних ресурсів з унікальними можливостями для відпочинку і лікування (табл. 1).

Такі можливості в найбільшій мірі надані природою на півдні та заході України. Проте, найбільш інтенсивне використання рекреаційних земель відбувається в тих регіонах, де функціонує розвинена туристична інфраструктура та є сезонно стабільним туристичний потік.

Незважаючи на те, що кількість іноземних, внутрішніх туристів та екскурсантів в Україні щорічно зростає, доходи отримані державою від туристичної діяльності у валовому національному продукті не перевищують 1%, тоді як в країнах Центральної та Східної Європи ця частка коливається від 5 до 10% (рис. 1).

Згідно українського законодавства природоохоронні курортні землі та землі історико-культурного призначення є загальнодержавною власністю, а тому підлягають особливій охороні, не приватизуються і можуть лише передаватися у постійне чи тимчасове використання. Проте рекреаційні землі можуть перебувати в усіх трьох формах власності. В зв'язку з цим виникає правова колізія, згідно якої одна і та ж земельна ділянка, яка попадає під два режими цільового використання одночасно може підлягати приватизації (землі рекреаційного призначення) і не може бути приватизована (землі природно-заповідного фонду).

Ще більш загострює це питання відсутність: повного кадастру земель курортного, рекреаційного, природоохоронного та історико-культурного призначення; чітких меж охоронних зон всіх видів; меж резервних територій для розвитку рекреації та обчислених обсягів в потребах даних земель; невизначеність меж потенційних природних територій, які в майбутньому підпадуть під режим заповідання.

В результаті земельної невпорядкованості та хаотичності рекреаційні землі відчувають щорічне збільшення антропогенного навантаження [3].

Зокрема, зросла питома вага промислового та сільськогосподарського виробництв. На фоні загального зменшення кількості санаторно-курортно-рекреаційних закладів збільшилась їх концентрація та посилився рух автотранспорту.

Рівень екологічнобезпечного використання рекреаційних земель почав знижуватися. Істотним фактором для України стала втрата курортно-рекреаційних та природно-заповідних земель у зв'язку з їх радіоактивним забрудненням. Після аварії на ЧАЕС було вилучено до 1,4 млн. га. Тепер з метою компенсації даних земель доводиться резервувати в екологічно чистих регіонах додаткові території [4].

Нині на економічний рівень використання рекреаційних земель суттєво впливають такі фактори, як: реструктуризація мережі курортних та туристсько-рекреаційних закладів; стагнація курортного та туристсько-рекреаційного будівництва; дефіцит інвестицій; відсутність пільг в

оподаткуванні даного виду послуг; зниження потреб населення України на курортні та туристсько-рекреаційні послуги (з 20% до 8%) через падіння загального життєвого рівня.

Таблиця 1.

Рекреаційне навантаження на землі регіонів*

Адміністративна одиниця, регіон	Загальна площа території області, тис. км ²	Потенціал природних рекреаційних ресурсів** %	Кількість готелів санаторіїв, будинків та пансіонатів відпочинку	Коефіцієнт використання земель рекреаційними закладами
АР Крим	27	29,6	354	3,49
Вінницька	26,5	5,1	45	0,45
Волинська	20,2	9,2	35	0,47
Дніпропетровська	31,9	4,3	131	1,1
Донецька	26,5	5,1	139	1,41
Житомирська	29,9	9,5	48	0,43
Закарпатська	12,8	28,6	69	1,45
Запорізька	27,2	8,4	55	0,54
Івано-Франківська	13,9	17,4	51	0,99
Київська	28,9	18,4	52	0,48
Кіровоградська	24,6	4,8	20	0,22
Луганська	26,7	4,6	95	0,96
Львівська	21,8	14,3	200	2,47
Миколаївська	24,6	5,9	115	1,26
Одеська	33,3	13,5	129	1,04
Полтавська	28,8	5,4	59	0,55
Рівненська	20,1	6,8	32	0,43
Сумська	23,8	6,7	42	0,47
Тернопільська	13,8	5,3	47	0,92
Харківська	31,4	15,3	65	0,56
Херсонська	28,5	6,4	98	0,92
Хмельницька	20,6	5,9	39	0,51
Черкаська	20,9	8,3	63	0,81
Чернівецька	8,1	13,7	33	1,09
Чернігівська	31,9	9,5	70	0,59
Україна	603,5	9,5	2245	1

* Розрахунки автора за даними статистичного щорічника України, 2007 р.

** За даними [2].

Незадовільний стан інфраструктури, що здебільшого перебуває у державній власності спонукає до розвитку інших форм власності на землях рекреації, в тому числі приватної. Проте приватне облаштування інфраструктури на рекреаційних землях породжує одноосібне бажання користування та володіння ними. В зв'язку з цим останнім часом

почастішали випадки самозахоплення рекреаційних земельних ділянок з метою забудови.

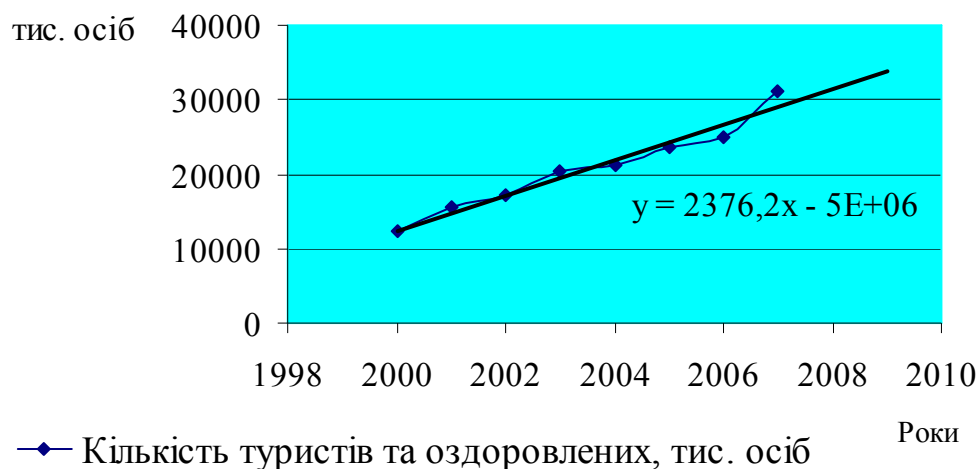

Рис. 1. Динаміка використання рекреаційних земель України

Цікавим є той факт, що дачне будівництво на рекреаційних землях допускається, а отже і режим використання законодавчо не порушується. Єдиною незручністю для власників рекреаційних земель є те, що на них покладаються додаткові зобов'язання стосовно дотримання охоронного режиму їх використання, особливо якщо рекреаційні землі знаходяться в межах природно-заповідного фонду. На таких землях забороняється господарська діяльність, яка може призвести до змін природного ландшафту чи негативно вплинути на навколишнє природне середовище або може перешкоджати використанню рекреаційних земель за призначенням.

Рекреаційного призначення можуть набувати земельні ділянки зелених зон, зелених насаджень міст та інших населених пунктів, а також землі, зайняті лісопарками та іншими зеленими насадженнями, що виконують захисні та санітарно-гігієнічні функції і є місцем відпочинку населення як в межах, так і за межами населених пунктів. В таких випадках межі рекреаційних земель визначаються згідно містобудівних та санітарних правил і норм щодо планування та забудови зон відпочинку. Проте, все частіше в давно обжитих районах зустрічаються випадки житлової забудови зелених зон чи спроби переведення їх в іншу категорію земель для використання не за призначенням.

З метою екологобезпечного використання рекреаційних земель пропонуємо в місцях, де землі оздоровчого призначення межують з рекреаційними землями за рахунок останніх розширити межі округів санітарних зон для покращення інтеграції правового регулювання охорони та використання земель суміжних категорій. Оскільки в межах таких округів санітарної охорони забороняються будь-які роботи, що призводять

до забруднення ґрунту, повітря, води, лісу, інших зелених насаджень, а також роботи, що сприяють розвитку ерозійних процесів і негативно впливають на природні лікувальні ресурси, то в цілому такі заходи сприятимуть покращенню санітарного та екологічного стану рекреаційних земель.

Позитивним той факт, що загальний правовий режим санітарної охорони територій підпорядковує правові режими усіх земельних ділянок, зокрема, тих, які надані громадянам та юридичним особам для різних потреб. В межах санітарних зон виділяють зони суворого режиму, обмежень та спостережень. До першої зони належать земельні ділянки з родовищами лікувальних вод, лимани, пляжі, а також прибережна смуга моря і прилегла до пляжів територія шириною не менш 100 метрів.

До другої - території, які формують мінеральні джерела, природні та штучні сховища мінеральних вод і лікувальних грязей; території, на яких знаходяться санаторно-курортні заклади та заклади відпочинку; території, які призначені для парків, лісів та інших зелених насаджень.

До третьої зони включені території, які охоплюють всю сферу формування і споживання гідромінеральних ресурсів, лісові насадження навколо курорту тощо. Виділення санітарних зон ніби перепідтверджує використання земель згідно заданого охоронного режиму використання. При цьому зникає потреба щодо виділення меж земель рекреаційного і оздоровчого призначення навколо кожного санаторно-курортно-рекреаційного закладу.

Висновок. Таким чином збільшення площ рекреаційних земель до науково обґрунтованих норм не тільки сприятиме їх охороні та регламентованому використанню, але й дозволить повноцінно відтворювати генофонд рослинного і тваринного світу, зберігати різноманітні природні комплекси та позитивно вирішувати важливі соціальні питання пов'язані з відпочинком та охороною здоров'я людей.

Використані джерела інформації:

1. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія. - К.: ВПЦ Київський університет, 2001. - 395 с.
2. Руденко Л.Г., Лісовський С.А. Природно-ресурсний потенціал як чинник економічного зростання в Україні // Український географічний журнал. – 2001. - № 3. – с. 17-27.
3. Гродзинський Д.М., Шеляг-Сосонко Ю.Р. та інші. Проблеми збереження та відновлення біорізноманіття в Україні. – К.: Академперіодика, 2001. – с.
4. Дубін В.Г. Регіональні проблеми збереження рідкісних видів біоти у лісах України // УГЖ. – 2002. – № 2. – с. 20-27.
